Tarih İncelemeleri Dergisi
XXIX / 1, 2014, 37-58

TABAL ÜLKESİNİN TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Atakan Akçay*

Özet

Bu çalışmanın amacı Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Orta Anadolu'da tarih sahnesine çıkan Tabal Ülkesi'nin yazılı kaynaklar çerçevesinde bütünleşik bir değerlendirmesini yapmaktır. MÖ 850-650 yılları arasındaki tarihsel süreci, Asur yazılı kaynaklarına dayalı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılan Tabal Ülkesi'nin yerel yazılı kaynakları da Tabal tarihi için önemli veriler içermektedir. Yazılı belgeler üzerinden tespit edilebilen tarihsel gelişim süreci Tabal'in, Orta Anadolu Demir Çağı kültürünün en önemli dinamiklerinden birisi olduğunu göstermektedir. Yazılı kaynaklar Muşki, Urartu ve Asur gibi diğer siyasi yapıların Tabal Ülkesi ile olan siyasi ilişkilerini yansıtırken, Tabal'deki siyasi ve idari yapılanma değişimleri için öneriler yapılabilmesini de sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tabal Ülkesi, Geç Hitit Krallıkları, Demir Çağı, Yeni Asur Dönemi*

Abstract

The understanding the historical development of the Tabal Kingdom

The aim of this study is the synthesis of textual evidence about the Tabal Kingdom emerged on the Central Anatolia after the collapse of Hittite Empire. Assyrian sources used for understanding the development of the Tabal Kingdom between 850-650 BC together with local textual evidence providing significant information about the history of Tabal. Assyrian and local textual evidence, indicate that Tabal was one of the key elements of Central Anatolian Iron Age culture. Textual sources indicate the political relations of other Iron Age political entities like Mushki, Urartu and Assyria with Tabal Land and they also provide opportunity to understand political and administrative changes in Tabal.

Key Words: *Land of Tabal, Neo-Hittite Kingdoms, Iron Age, Neo-Assyrian Period*

Tabal Tanımlaması ve Anlamı

Orta Anadolu platosundan Malatya ve Suriye'ye kadar uzanan geniş coğrafyada Demir Çağı'nda ortaya çıkan siyasi ve kültürel oluşumlar Geç Hitit Şehir Devletleri veya Geç Hitit Krallıkları şeklinde tanımlanmaktadır. Tabal Ülkesi ise en geniş sınırları ile günümüz Kayseri, Nevşehir, Aksaray, Niğde ve

* Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara, atakanakcay@gazi.edu.tr.

Ereğli'yi içerisine almaktadır.[1] Tabal şeklindeki tanımlamanın etnik manada bir halk topluluğunu ifade etmekten daha çok coğrafi bölgeyi kastetmeye yönelik kullanıldığı anlaşıldığı, ancak Tabal sınırlarının, Asur politikaları çerçevesinde, tarihsel süreç içerisinde bazı değişiklikler gösterdiği de görülmektedir.[2] MÖ 9. yüzyıla ait III. Salmanassar dönemi kaynaklarında[3] *"Tabal Ülkesi ve Tabal Ülkesi'nin Kralları"* şeklinde geçen ifadeler, bu dönemde coğrafi bölgeyi ve buradaki halk gruplarını tanımlarken Tabal ifadesinin yeterli olduğunu göstermektedir. III. Salmanassar'ın Nimrud Heykeli üzerindeki yazıtı[4], MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısında, Tabal Ülkesi'nin şehir kralları ifadesi siyasi yapılanmasını göstermekle beraber, krali bir şehri olan Taballi Tuatti'nin diğer krallar içerisindeki ayrıcalıklı konumuna da işaret etmektedir.

Ancak MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında, Tabal Ülkesi'nin siyasi yapılanmasında önemli değişikliklerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu dönem kaynaklarında Asur kontrolünde yeni oluşturulan "Bit-Burutaş" yapılanmasının yanı sıra Tuwana, Atuna, Şinuhtu ve Hupişna gibi Tabal Ülkesi'nin güneyinde kalan bağımsız şehir krallıklarından da bahsedilmektedir. Bu değişim Asur Devleti'nin Tabal Ülkesi'ndeki yönetim modeli ile ilişkili olup, Tabal krallarının kendi aralarındaki ilişkilerinde de bu değişimin yansımaları görülebilmektedir. Bu şehir devletlerinin isimleri ile birlikte, ayrı bir coğrafi bölgeyi ifade eder biçimde kullanılan Tabal tanımlamasının bu dönem için daha çok kuzey ve kuzeydoğuda kalan, MÖ 9. yüzyıl kralı Tuatti'nin soyundan gelen kralların yönettiği bölgeyi ifade ettiği düşünülebilir.[5]

MÖ 7. yüzyılda ise yazılı kaynaklarda azalmalar görülmekle birlikte Tabal ile ilgili bir takım bilgilere hala ulaşılabilmektedir. Bu kapsamda Tabal tanımlamasının, MÖ 9-7. yüzyıllar arasında, Kızılırmak nehrinden Toros Dağları'na ve Konya Ovası'nın doğusundan Anti-Toros dağlarının (Tahtalı Dağları) batısına kadar uzanan alandaki halkları ve siyasi yapılanmayı ifade eden coğrafi temelli TBT/F7 11.04 Tf1/F8 11.04 Tf1 0 0 1 80.304 243.77 Tm[3046905200F

K@e%@ÈIL

KAYNAKLAR

Akdoğan ve Hawkins 2009
R. Akdoğan, J. D. Hawkins, "Kırşehir-Yassıhöyük'ten Ele Geçen Luwi Hiyeroglif Yazılı Kurşun Levha", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı,* s.7-14.

Akdoğan ve Hawkins 2010
R. Akdoğan, J. D. Hawkins, "The Kırşehir Letter: A New Hieroglyphic Luwian Text on a Lead Strip", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri,* Çorum: s.1-16.

Akçay 2012 — A. Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi,* Basılmamış Doktora Tezi, S. Yücel Şenyurt (Danışman), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alparslan 2011 — M. D. Alparslan, "Tarhuntašša", *Aktüel Arkeoloji* Mayıs-Haziran 2011: s.46-57.

ARAB I — D. D. Luckenbill, *"Ancient Records of Assyria and Babylonia"*, Vol. I, New York, 1927

ARAB II — D. D. Luckenbill, *"Ancient Records of Assyria and Babylonia"*, Vol. II, New York, 1927.

Aro 1998 — S. Aro, *Tabal, Zur Geschichte und Materiellen Kultur des Zentralanatolsichen Hochplateaus von 1200 bis 600 v. Chr.,* Helsinki

Astour 1976 — M. J. Astour, "Ezekiel's Prophecy of Gog and The Cuthean Legend of Naram-Sin", *Journal of Biblical Literature* 95/4: s.567-579.

Bahar 2005 — H. Bahar, "Tarhuntašša Araştırmaları 1994-2001", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi,* 2-8 Eylül 2002, Çorum: s.83-118.

Bryce 2012 — T. Bryce, *The World of the Neo-Hittite Kingdoms,* New York.

Dinçol 1982 — A. Dinçol, "Geç Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*-1, Görsel Yayınları, İstanbul: 122-136.

Dinçol ve Dinçol 2005 — A. M. Dinçol ve B. Dinçol, "Anadolu'da Bulunan İlk Çivi Yazılı Tunç Tablet ve Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı", *Anadolu Araştırmaları* 18/ 1: s.1-13.

Dupre 1983 — S. Dupré, *Porsuk I: La Céramique de L'Age du Bronze et de L'Age du Fer*, Paris.

Duymuş 2011 — H. H. Duymuş, "Asur Kaynaklarına Göre Demir Çağı'nda Tabal Krallığı", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırmaları Dergisi,* Cilt 2, Sayı 3: s.34-46.

Frahm 1997 — E. Frahm, *Einleitung in die Sanherib-Inschriften*, Wien.

Frame 2006 — G. Frame, "The Tell Acharneh Stela of Sargon II of Assyria", *Subartu* XVIII: s.49-68.

Freu 2005 — J. Freu, "Des Grands Rois de Tarhuntašša aux Grands Rois de Tabal", *Res Antiquae 2:* s.399-418.

Genz 2007 — H. Genz, "Kızılırmak Bölgesi'nde Demir Çağı/The Iron Age in the Kızılırmak Region", *Friglerin Gizemli Uygarlığı/ The Mysterious Civilization of the Phrygians,* H. Sivas, T. Tüfekçi Sivas (Ed.), İstanbul: s.127-140.

Grayson 1991 — A. K. Grayson, "Assyria: Tiglat-pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)", *Cambridge Ancient History* III, 2: s.71-102.

Grayson 1996 — A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of Early First Millenium B.C., 3 (858-745 B.C.), The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods* 3, *Toronto.*

Hawkins 1974 — J. D. Hawkins, "Assyrians and Hittites", *Iraq* 36: s.67-83.

Hawkins 1979 — J. D. Hawkins, "Some Historical Problems of the Hieroglyphic Luwian Inscriptions", *Anatolian Studies* 29: s.153-167.

Hawkins 1982 — J. D. Hawkins, "The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia", *Cambridge Ancient History* 3.1: s.372-441.

Hawkins 1993a — J. D. Hawkins, "Melid-A (Historisch)", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 8: s.35-41.

Hawkins 1993b — J. D. Hawkins, "Mugallu", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 8: s.406.

Hawkins 1993c — J. D. Hawkins, "Muli", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 8: s.414.

Hawkins 1995 — J. D. Hawkins, *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool at Hattusa SÜDBURG, With an Archaeological Introduction by P. Neve*, Wiesbaden.

Hawkins 2000 — J. D. Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Inscriptions of the Iron Age, Volume 1* (Untersuchungen Zur Indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft, N.F., 8.1), Berlin.

Hawkins 2006-2008 — J. D. Hawkins, "Que (A. Geschichte)", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 11: s.191-195.

Hawkins ve Akdoğan 2011 — J. D. Hawkins, R. Erdoğan, "Stele from Gemerek", *TÜBA-AR* 14: s.313-315.

Hawkins ve Morpurgo Davies 1978 — J. D. Hawkins, A. Morpurgo-Davies," On The Problems of Karatepe: The Hieroglyphic Text", *Anatolian Studies* 28: s.103-119.

Hawkins ve Postgate 1988 — J. D. Hawkins, J. N. Postgate, "Tribute from Tabal", *SAAB II/1*, s.31-40.

Hild ve Restle 1981 — F. Hild ve M. Restle, *Tabula Imperii Byzantini 2. (Kappadokien, Charsianon, Sebasteia und Lykandos).*

Hutter 2010 — M. Hutter, "Luvi Dininin Nitelikleri", *Luviler: Anadolu'nun Gizemli Halkı,* C. Melchert (Ed.), B. Baysal, Ç. Çidamlı (Çev.), İstanbul: s.193-243.

Ivantchik 1993	A. J. Ivantchik, *Les Cimmeriens au Proche-Orient*, Götingen.
Jasink 1995	A. M. Jasink, *Gli Stati Neo-Ittiti, Analisi Delle Fonti Scritte E Sintesi Storica,* Studia Mediterranea 10, Pavia.
Kalaç 1941	M. Kalaç, "M.Ö. 745-620 Yükseliş Çağında Büyük Asur İmparatorluğu'nun Anadolu'ya Yayılışı", *Sümeroloji Araştırmaları* 1, s.982-1020.
Kealhofer vd. 2009	L. Kealhofer, P. Grave, H. Genz, B. Marsh, "Post-Collapse: The Re-Emergence of Polity in Iron Age Boğazköy, Central Anatolia", *Oxford Journal of Archaeology* 28/3: s.275-300.
Kuhrt 1987-1990	A. Th. L. Kuhrt, "Lygdamis", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 7: s.187-189.
Kurt 2010	M. Kurt, "Tabal Ülkesi'nin Politik ve İdarî Yapısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*: 23: s.127-136.
Lebrun 2005	R. Lebrun, "Divinités particuliéres du Tabal", *Res Antiquae* 2: s.419-426.
Levine 1972	L. D. Levine, *Two Neo-Assyrian Stelae from Iran,* Art and Archaeology Royal Ontario Museum Occasional Papers 23.
Lipinski 1998	E. Lipinski, " Gyges et Lygdamis D'Apres Les Sources Neo Assyriens et Hebraïques", *34. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi,* H. Erkanal, V. Donbaz, A. Uğuroğlu (Ed.), Ankara: s.159-166.
Melchert 2010	H. C. Melchert, "Prehistorya", *Luviler: Anadolu'nun Gizemli Halkı,* C.Melchert (Ed.), B.Baysal, Ç.Çidamlı (Çev.), İstanbul: s.25-36.
Melville 2010	S. C. Melville, "Kings of Tabal: Politics, Competitaion, and Conflict in a Contested Periphery", *Rebellions and Peripheries in the Mesopotamian World,* American Oriental Series 91, Eisenbrauns, s.???.
Orthman 1971	W. Orthmann, *Untersuchungen zur späthethitischen Bildkunst,* Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 8.
Ökse 2007	T. Ökse, "Ancient Mountain Routes Connecting Central Anatolia to the Upper Euphrates Region", *Anatolian Studies* 57: s.35-45.
Parpola 1987	S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I, Letters from Assyria and the West, State Archives of Assyria* 1, Helsinki.
Payne 2006	M. R. Payne, *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Katalogu,* İstanbul.
Payne 2010	A. Payne, *Hieroglyphic Luwian*, Harrosowitz.
Poetto 2002	M. Poetto, "A New Hieroglyphic Luwian Inscription from Ereğli", *Novalis Indogermanica*. *Festschrift für Günter Neumann zum 80*. *Geburtstag*, M. Fritz, S. Zeilfelder (Ed.), Graz, s.397-405.

Prayon ve Wittke 1994	F. Prayon, A. M. Witke, *Kleinasien vom 12. Bis 6. Hahrhundert Jh.v.Chr. Kartierung unf Erläuterung Archäologischer Befunde und Denkmäler,* Weisbaden.
Pullu 2011	S. Pullu, "M.Ö. I. Binyıl Orta Anadolu Kuzey Suriye Ticareti: Tabal Metal Eserleri ve Ticaret Rotası", *Uluslararası IV. Ortadoğu Semineri,* 29-31 Mayıs 2009, Elazığ, Bildiriler, M. Öztürk, E. Çakar (Ed.): s.337-364.
Saggs 1958	H. W. F. Saggs, "The Nimrud Letters,1952-Part IV", *Iraq* 20, No.2: s.182-212.
Salvini 2006	M. Salvini, *Urartu Tarihi ve Kültürü,* İstanbul.
Schramm1976-1980	W. Schramm, "Iškallu", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 5: s.192.
Singer 2006	I. Singer," The Failed Reforms of Akhenaten and Muwatalli", *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan* 6: s.37-58.
Starr 1990	I. Starr, *Queries to the Sungod, Divination and Politics in Sargonid Assyria,* State Archives of Assyria 4, Helsinki.
Şenyurt 2010	S. Y. Şenyurt, "Ovaören-Göstesin Geç Hitit/ Luwi Hiyeroglif Yazıtı", *Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar, Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz,* İstanbul: s.261-268.
Tadmor 1958	H. Tadmor, "The Campaigns of Sargon II of Assur", *Journal of Cuneiform Studies* 12: s.22-100.
Tadmor 1994	H. Tadmor, *The Inscriptions of Tiglat-Pileser III King of Assyria. Critical Edition, with Introductions, Translations and Commentary,* Jerusalem.
Taş ve Weeden 2011	İ. Taş, M. Weeden, "ISTANBUL 2: a hieroglyphic fragment from Tabal in the Haluk Perk Collection", *Anatolian Studies* 61: s.55-60.
Teppo 2005	S. Teppo, *Women and Their Agency in the Neo-Assyrıan Empire,* University of Helsinki, Faculty of Arts, Institute for Asian and African Studies, Assyriology, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Helsinki.
Ünal 2006	A. Ünal, "Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 15: Sayı. 3: s.67-102.
Ünal ve Girginer 2007	A. Ünal ve K. S. Girginer, *Kilikya-Çukurova: İlk Çağlar'dan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji,* İstanbul.
Weeden 2010	M. Weeden, "Tuwati and Wasusarma: Imitating The Behaviour of Assyria", *Iraq* 72: s.39-61.
Wiseman 1956	D. J. Wiseman, "A Fragmentary Inscription of Tiglath-Pileser III from Nimrud, *Iraq* 18, No. 2: s.117-129.

Wittke 2004	A. M. Wittke, *Musker und Phryger, Ein Beitrag zur Geschicte Anatoliens vom 12. bis zum 7. Jh. v. Chr*, Weisbaden.
Woudhuizen 1994	F. C. Woudhuizen, "On The Dating Of Luwian Great Kings", *Talanta* 24-25: s.167-219.
Yakar 1976	J. Yakar, "Hittite Involvement in Western Anatolia", *Anatolian Studies* XXVI: s.117-128.
Yamada 2000	S. Yamada, *The Construction of the Assyrian Empire A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859 824 B.C.) Relating to his Campaigns to the West*, Leiden.
Yiğit 2000	T. Yiğit, "Tabal", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 40: s.177-189
Zoroğlu 1994	L. Zoroğlu, "Cilicia Tracheia in the Iron Age: The Hilakku Problem", *Anatolian Iron Ages*, Vol. 3, A. Çilingiroğlu, D.H. French (Ed): s.301-309.

Atakan Akçay

Ekler:

Tablo 1: Tabal Ülkesi krallarının karşılaştırmalı kronolojisi[110]

	ASUR	**TABAL BİT-BURUTAŞ**	**TUWANA**	**ŞİNUHTU**	**ATUNA**	**IŞTUANDA**	**HUPIŞNA**
MÖ 837-800	III. Salmassar	Tuatti (I. Tuwati)					Puhamme
		Kikki					
MÖ 800-775			Saruwanis				
MÖ 775-745		II. Tuwati	I.Muwaharanis				
MÖ 745-727	III. Tiglat-Pileser	Wasusarma	Warpalawas	Kiyakiyas	Ushitti/ Ashwisi	Tuhamme	Uirimme
MÖ 721-705	II. Sargon	Hulli			Kurti		
		Ambaris					
MÖ 704-684	Sanherib		II. Muwaharanis				
MÖ 680-669	Asarhaddon						
MÖ 668-639	Asurbanipal						

[110] Tablo, Melville 2010, s.103; Bryce 2012, s.141-153; Akçay 2012, s.331-334 kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2: Tabal krallarının isimlerinin geçtiği yazılı kaynaklar

Kral İsmi	Luwi Hiyeroglifli Kaynaklar	Asur Yazılı Kaynakları
Tuatti (I.Tuwati)/ Tuatehe		Nimrud Heykeli (III. Salmanassar)
Kikki		Nimrud Heykeli (III. Salmanassar)
II. Tuwati	Çiftlik Steli, Kayseri Steli, Kululu-1 Steli, Topada Yazıtı, Yassıhöyük Kurşun Levhası	
Wasusarma/ Uassurme	Göstesin Yazıtı, Kayseri Steli, Sultanhan Yazıtı, Suvasa Yazıtı, Topada Yazıtı	III. Tiglat-Pileser Yıllık Levhaları, III. Tiglat-Pileser Steli Nimrud Tableti-1 (III. Tiglat-Pileser), Nimrud Tableti-2 (III. Tiglat-Pileser)
Saruwanis	Andaval Steli Niğde Stel Kaidesi	
Warpalawas/ Urballa	Andaval Steli, Bor Steli, Bulgarmağden Yazıtı, İvriz Kaya Anıtı, Niğde Steli, Topada Yazıtı	III. Tiglat-Pileser Yıllık Levhaları, III. Tiglat-Pileser Steli Nimrud Tableti-1(III. Tiglat-Pileser), Nimrud Tableti (II. Sargon)
Kiakki/Kiyakiyas	Aksaray Steli, Topada Yazıtı	II. Sargon Yıllığı, Gösteriş Yazıtı (II. Sargon), Khorsabad Yazıtları (II. Sargon), Nimrud Taş Plakası (II. Sargon) İran Najafehabad Steli (II. Sargon), II. Sargon Silindiri (II. Sargon)
Hulli	-	Nimrud Tableti-1 (III. Tiglat-Pileser), Nimrud Tableti-2 (III. Tiglat-Pileser), II. Sargon Yıllığı
Ambaris/ Ambaridu	-	II. Sargon Yıllığı, II. Sargon Silindiri, Ninive Silindir Parçası (II. Sargon)
Kurti(s)/ Kurti	Bohça/Bozca Yazıtı, Hisarcık-1 Yazıtı	II. Sargon Yıllığı (II. Sargon), Gösteriş Yazıtı (II. Sargon) Ninive Silindir Parçası (II. Sargon)
Sipis	Karaburna Yazıtı	-
Muwaharanis*	Bor Steli, Niğde Steli	-
Mugallu	-	Ninive Fal ve Kehanet Metinleri (Asarhaddon), Asurbanipal A Silindiri, Asurbanipal B Silindiri Harran Tableti (Asurbanipal), İştar Mabedi Yazıtı (Asurbanipal)
İškallu	-	Ninive Kehanet Metinleri (Asarhaddon)